

INFOLIGHT.ua

UKRAINIAN
EXPERTS TALKS

РЕФЛЕКСИВНЕ КЕРУВАННЯ В ІНФОРМАЦІЙНИХ СПЕЦОПЕРАЦІЯХ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.

Частина I – теоретичний
та доктринальний вимір

Проект реалізується за підтримки

Hanns
Seidel
Stiftung

ФОНД
СПРИЯННЯ
ДЕМОКРАТІЇ

РЕФЛЕКСИВНЕ КЕРУВАННЯ В ІНФОРМАЦІЙНИХ СПЕЦОПЕРАЦІЯХ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.

Частина I – теоретичний
та доктринальний вимір

Вступ

У сучасному світі, де інформація стає зброєю, а інформаційний простір — полем бою, розуміння механізмів впливу і контрвпливу є ключовим для забезпечення національної безпеки та стабільності. Ця публікація зосереджена на одному з найбільш ефективних і водночас недооцінених (або невідомих широкому загалу) інструментів — рефлексивному керуванні.

Рефлексивне керування — це процес, в якому одна сторона конфлікту намагається вплинути на рішення та дії іншої сторони, спонукаючи її до вибору, який сприяє досягненню власних цілей. В цій публікації на прикладі російсько-української війни ми демонструємо, як інформаційні та психологічні операції, засновані на рефлексивному керуванні, впливають на військові дії, політичні рішення та громадську думку обох сторін. Важливу увагу приділено стратегіям та методам, за допомогою яких ворог намагається впливати на рішення української сторони, та відповідним стратегіям протидії з боку України.

Значна частина публікації присвячена аналізу сучасних інформаційних спецоперацій, технік дезінформації, маніпулювання громадською думкою та використанню соціальних медіа для рефлексивного керування. Особливо підкреслюється важливість медіаграмотності, критичного мислення та розуміння сучасних технологій інформаційної війни, як ключових елементів успішної протидії ворожим впливам.

Окремо розглянуті доктринальні основи дій російської федерації.

Матеріал підготовлено командою аналітиків та практиків з протидії російським деструктивним впливам в інформаційному просторі. Тому ми даємо частково спрощене розуміння відповідно інструментарію та його теоретичних основ.

Основи рефлексивного керування

Рефлексивне керування — це складний процес, в якому учасник конфлікту або взаємодії впливає на рішення та дії протилежної сторони, використовуючи розуміння її мотивацій, цілей та можливостей для досягнення власних інтересів. Цей підхід базується на здатності передбачити реакцію опонента на певні події або інформацію та використати це передбачення для формування ситуації, в якій опонент, навіть діючи відповідно до власних інтересів, несвідомо сприяє досягненню цілей першої сторони.

Концепція рефлексивного керування має витоки у глибокій давнині, де стратегії впливу на ворога чи противника були невіддільною частиною воєнної та політичної мудрості. Однак, систематизоване розуміння цих стратегій та їх оформлення у вигляді чіткої теорії відбулося лише у ХХ столітті з розвитком соціальних наук. Сам термін «рефлексивне керування» набув широкого поширення у період холодної війни, коли радянські вчені активно розробляли теоретичні засади впливу на прийняття рішень противником у складних міжнародних відносинах та конфліктах.

Найпершим міфологічним героєм, що застосував рефлексивне керування, можна вважати біблійного Змія, який змусив Єву скуштувати заборонений плід (яблуко). В цілому, біблійний Диявол – це максимально ефективний спеціаліст з рефлексивного керування людьми, який спонукає їх робити вчинки, які для них шкідливі (грішити), але – здаються привабливими та спокусливими.

Основою рефлексивного керування є ідея, що можна впливати на дії та рішення іншої сторони, спонукаючи її діяти згідно зі своїми, а не її власними інтересами. Це досягається через глибоке розуміння психології, мотивацій та можливих реакцій опонента, а також через вмiле маніпулювання інформацією, яка до нього доходить.

У сучасному контексті рефлексивне керування знайшло широке застосування в інформаційних війнах, кібербезпеці та веденні політичних кампаній. В умовах глобалізованого світу, де інформація розповсюджується миттєво, здатність впливати на громадську думку, політичні настрої та, кінець кінцем, на хід історії через рефлексивне керування відкриває нові стратегічні можливості. Водночас це ставить перед суспільством нові виклики, пов'язані з етикою впливу, захистом інформаційного простору та забезпеченням стійкості до маніпуляцій.

Основні принципи та методології рефлексивного управління

Рефлексивне керування базується на декількох фундаментальних принципах, що дозволяють впливати на рішення та дії противника чи опонента таким чином, що він навіть не усвідомлює цього впливу як зовнішнього.

Перший принцип полягає у створенні умов, за яких опонент самостійно приходить до висновків та приймає рішення, які вигідні ініціатору рефлексивного керування. Це досягається через маніпулювання інформацією, доступною опоненту, та формування певного контексту його сприйняття.

Другий принцип зосереджений на антиципації (передбаченні або прогнозуванні можливих дій, реакцій або подій з боку опонента у конфлікті чи взаємодії) дій противника, заснованих на його потенційних реакціях на інформацію та стимули. Це передбачає

глибокий аналіз поведінкових моделей, психологічних особливостей та можливих мотивацій опонента, що вимагає від фахівців рефлексивного керування високого рівня експертизи в соціальних науках і психології.

Третій принцип підкреслює важливість непрямого впливу. Відмінно від прямої пропаганди або психологічного тиску, рефлексивне керування часто використовує більш тонкі методи. Це можуть бути індуковані ситуації (штучно сформовані умови), де обмежений вибір спонукає індивіда або групу до певних дій, що здавалися б їм власним вибором, але насправді керуються ззовні.

Четвертий принцип стосується стратегічного значення рефлексивного керування в сучасних конфліктах, що виходять за межі традиційних військових протистоянь. У відповідь на висхідну роль інформаційних технологій та медіа, рефлексивне керування дозволяє впливати на громадську думку, політичні рішення та навіть на історичні процеси, використовуючи складні мережі інформаційного простору.

Ефективне рефлексивне керування також передбачає розуміння культурних особливостей та історичного контексту опонента, що дозволяє точніше прогнозувати його реакції на різні стимули та інформаційні впливи. Такий підхід допомагає створювати більш ефективні стратегії впливу, які враховують не лише безпосередні цілі, але й потенційні довгострокові наслідки для обох сторін конфлікту.

П'ятий принцип підкреслює важливість адаптивності та гнучкості у процесах рефлексивного керування. У світі, де інформаційний ландшафт швидко змінюється, здатність швидко адаптуватися до нових умов та використовувати інноваційні технології може ста-

ти вирішальним фактором успіху. Це вимагає від фахівців не лише вміння працювати з традиційними засобами масової інформації, але й ефективне використання соціальних мереж, онлайн-платформ та інших цифрових каналів комунікації.

Шостий принцип акцентує на необхідності постійного навчання та саморозвитку у сфері рефлексивного керування. Успіх у цій галузі вимагає не лише глибокого розуміння теоретичних основ, але й неперервного вивчення нових методів, аналізу свіжих кейсів та обміну досвідом із колегами. Це допомагає зберігати актуальність підходів та підвищувати ефективність застосування рефлексивного керування у різноманітних ситуаціях.

Відмінності від інших форм психологічного впливу

Відмінності рефлексивного керування від інших форм психологічного впливу лежать у його складності та багатовимірності. На відміну від прямого психологічного тиску або пропаганди, які часто спираються на одностороннє нав'язування ідеї або поглядів, рефлексивне керування вимагає глибшого розуміння психології опонента, його можливих реакцій та вибору рішень. Цей метод заснований на створенні ситуацій, в яких опонент **сам приймає рішення**, вигідні ініціатору впливу, часто навіть не усвідомлюючи маніпулятивної природи впливу.

Однією з ключових характеристик рефлексивного керування є його здатність впливати на рішення опонента шляхом створення образу, що скеровує його думки та дії в потрібному напрямку, без відкритого втручання або тиску. Це відбувається через індукцію ситуацій, в яких вибір опонента обмежується таким чином, **що навіть при наявності здавалося б вільного вибору, він вибирає саме те, на що розраховував ініціатор.**

На відміну від інших технік, що зосереджені на безпосередньому та часто поверхневому впливі, рефлексивне керування вимагає глибокого аналізу поведінкових моделей, історичного досвіду, культурних та особистісних особливостей опонента. Це робить його одним з найбільш ефективних, але водночас і складних інструментів психологічного впливу, який може бути використаний у широкому спектрі сфер, від військових конфліктів до політичних кампаній і корпоративних переговорів.

Стратегічне значення рефлексивного керування в сучасному світі

Стратегічне значення рефлексивного керування в сучасному світі, де конфлікти часто відбуваються не тільки на фізичних, але й на інформаційних полях бою, не можна недооцінювати. Цей метод виходить за рамки традиційних військових стратегій, оскільки він дозволяє впливати на рішення та дії опонента без прямого зіткнення, використовуючи знання про психологію, сприйняття та прийняття рішень людиною. Рефлексивне керування дозволяє одній стороні конфлікту вести гру на кілька ходів вперед, передбачаючи реакції опонента і направляючи його до вибору, який вигідний першій стороні. Це не просто метод впливу, а складна стратегія, що вимагає глибокого аналізу та розуміння мотивацій та потенційних реакцій противника.

В інформаційних війнах рефлексивне керування набуває особливого значення, оскільки контроль над інформацією та способами її інтерпретації стає рішучим фактором у досягненні стратегічних цілей. Застосування цього методу може включати розповсюдження дезінформації, створення фальшивих наративів, маніпулювання громадською думкою, а також використання соціальних мереж і медіа для формування потрібних установок серед населення.

Через маніпулювання інформаційним простором можливо не тільки змінювати політичні настрої, але й провокувати соціальну нестабільність, підривати довіру до інституцій влади та навіть змінювати хід історичних подій.

Виклики, з якими зіштовхується рефлексивне керування в сучасних умовах, пов'язані зі зростанням доступності інформації та розвитком технологій. Етичні міркування, ризик непередбачуваних наслідків, а також протидія з боку опонентів, які також можуть використовувати подібні стратегії, вимагають від фахівців не тільки глибоких технічних знань, але й здатності до критичного мислення та адаптації до швидкозмінних умов інформаційного простору. Попри виклики, рефлексивне керування відкриває нові перспективи для застосування в контексті глобалізованого світу, де інформаційний вплив може мати міжнародні наслідки та визначати результати політичних кампаній, конфліктів і навіть зміцнення або підриву демократичних інституцій.

Ефективність рефлексивного керування в інформаційних війнах залежить від здатності аналізувати великі обсяги даних, ідентифікувати ключові вектори впливу на громадську думку та використовувати інноваційні технології для розробки та реалізації складних інформаційних кампаній. Важливо не тільки створити ефективну стратегію впливу, але й передбачити можливі контрзаходи з боку опонента, щоб забезпечити адаптивність та стійкість власних інформаційних операцій.

У зв'язку з цим, розвиток навичок рефлексивного керування та підвищення інформаційної обізнаності стають критично важливими для фахівців, які працюють у сфері національної безпеки, зовнішньої політики, кібербезпеки та медіакомунікацій. Підвищення рівня медіаграмотності та критичного мислення серед населення також є ключовим елементом у захисті від ворожих інформаційних впливів та спроб маніпуляції громадською думкою.

Завершуючи розділ, можна сказати, що рефлексивне керування у вигляді стратегічного інструменту інформаційних війн відіграє все більшу роль у сучасних геополітичних реаліях. Його здатність впливати на поведінку і рішення на мікро- та макрорівнях робить цей метод важливим елементом в арсеналі держав, які прагнуть зміцнити свої позиції на міжнародній арені, захистити свої інтереси та впливати на глобальні процеси.

Інформаційні війни в сучасних конфліктах

Інформаційні війни стали визначальним аспектом сучасних конфліктів, перетворюючи інформаційний простір на стратегічне поле бою. Вони включають широкий спектр дій, спрямованих на вплив на свідомість, сприйняття та поведінку людей, а також на політичні процеси та військові рішення країн.

Одним з основних напрямків інформаційних війн є вплив на громадську думку, як внутрішню, так і міжнародну, для створення сприятливого іміджу власної країни та дискредитації опонента. Це досягається за допомогою масових медіа, соціальних мереж, фальшивих новин, пропаганди та інших методів маніпуляції інформацією.

Іншим важливим аспектом інформаційних війн є кібероперації, які включають хакерські атаки на державні установи, критичну інфраструктуру, а також використання кіберпростору для збору розвідданих. Ці дії можуть мати руйнівні наслідки для національної безпеки та економіки країни-опонента.

Важливою частиною інформаційних війн є психологічні операції, які мають на меті впливати на моральний дух військ та населення противника, знижуючи бойовий дух та стійкість перед лицем конфлікту. Це досягається шляхом поширення дезінформації, створення неправдивого враження про ситуацію на полі бою або про наміри та дії власних військових сил.

Інформаційні війни також охоплюють заходи економічного впливу та економічної війни, що включають санкції, торговельні обмеження та інші економічні засоби для ослаблення економіки противника та підризу його міжнародного авторитету.

Усі ці аспекти інформаційних війн вимагають від держав наявності комплексної стратегії та гнучких методів для адаптації до швидко змінюваних умов інформаційного простору. Розвиток технологій і зростання важливості інтернету як середовища поширення інформації створили нові можливості для проведення інформаційних операцій, але також і нові виклики у захисті від інформаційного впливу противника.

Успішне ведення інформаційних війн вимагає від країн здатності не лише ефективно використовувати інформаційні технології для досягнення своїх цілей, але й захищати власний інформаційний простір від зовнішнього втручання. Це включає розвиток кіберзахисту, контррозвідувальних заходів та механізмів виявлення та нейтралізації дезінформації.

Однією з ключових стратегій в інформаційних війнах є розвиток внутрішньої стійкості до інформаційного впливу, що передбачає підвищення рівня медіаграмотності населення, зміцнення довіри до офіційних джерел інформації та створення ефективних механізмів верифікації фактів. Важливим є також розвиток відкритого та прозорого діалогу між державою та громадянським суспільством щодо інформаційної політики та методів захисту від дезінформації.

Інструменти та методи впливу

В контексті інформаційних війн сучасних конфліктів, інструменти та методи впливу різноманітні та складні, адаптовані до швидкозмінного інформаційного простору та технологічних можливостей. Одним з ключових інструментів є **дезінформація**, що включає розповсюдження неправдивої або спотвореної інформації з метою впливу на громадську думку, зміни політичних настроїв або дестабілізацію ситуації в країні-супернику.

Соціальні мережі та онлайн-платформи стали ефективним полем для реалізації таких інформаційних операцій, дозволяючи швидко розповсюджувати інформацію широким аудиторіям. Це включає створення фейкових акаунтів, бот-мереж, що автоматизовано розповсюджують певні повідомлення, та використання хештегів для маніпулювання інформаційними потоками.

Кібератаки та кібершпигунство є іншим важливим аспектом інформаційних війн, які спрямовані на збір конфіденційної інформації, порушення роботи важливих інфраструктур або навіть прямий вплив на виборчі процеси. Це може включати розробку спеціалізованого шкідливого програмного забезпечення, фішингові атаки та інші методи кіберзлочинності.

Психологічний вплив через мас-медіа та інші традиційні засоби інформації також залишається важливим інструментом. Це може включати використання пропаганди через телебачення, радіо та друковані видання для формування потрібних наративів та установок у суспільстві.

Важливим аспектом інформаційних війн є також використання «тролінгу» та інших форм онлайн-агресії для дискредитації суперників, поширення негативу та створення атмосфери ворожості в інтернет-спільнотах.

Зрештою, інформаційні війни в сучасних конфліктах вимагають від держав розвитку комплексних стратегій, які включають заходи з кіберзахисту, медіаграмотності населення, протидії інформаційному втручання та активне використання власних інформаційних ресурсів для позитивного впливу на міжнародну думку та зміцнення внутрішньої стабільності.

Спеціальні інформаційні кампанії, спрямовані на підтримку національного іміджу та поширення об'єктивної інформації про події в країні, важливі для формування міжнародної підтримки та протидії спробам дезінформації з боку супротивників. Водночас залучення громадянського суспільства, експертних спільнот та міжнародних організацій до процесу верифікації фактів та поширення достовірної інформації може значно посилити ефективність таких кампаній.

Необхідність постійного моніторингу інформаційного простору для виявлення спроб дезінформації, а також розробка та впровадження новітніх технологій для захисту інформаційної інфраструктури є ключовими елементами успішної стратегії інформаційної безпеки країни. Це включає використання штучного інтелекту для аналізу великих обсягів даних, блокчейн-технологій для забезпечення цілісності інформації та розробку ефективних методів кіберзахисту.

Важливо також зазначити про роль освіти та підвищення медіаграмотності населення як профілактичних заходів проти дезінформації. Освічені громадяни, здатні критично аналізувати інформацію та розрізняти факти від маніпуляцій, становлять менш вразливий сегмент населення до впливу інформаційних атак.

Залучення громадян до процесу верифікації інформації, підвищення їхньої критичної свідомості та навичок критичного мислення є суттєвим для побудови колективної стійкості до інформаційного впливу. Особлива увага повинна бути зосереджена на молодому поколінні, яке є найбільш активним користувачем цифрових медіа та соціальних мереж, де вони найбільш схильні до ризиків дезінформації та маніпуляцій.

У сучасному інформаційному просторі, де межі між правдою та фікцією часто стають невизначеними, забезпечення доступу до достовірної інформації та розвиток здорового інформаційного середовища стають загальнонаціональним завданням. Це передбачає активне залучення державних інституцій, недержавних організацій, освітніх установ та ЗМІ до спільної роботи над розв'язанням цих проблем.

Ключ до успіху в інформаційних війнах лежить не лише в технологічних інноваціях, але й у здатності суспільства зберігати єдність, довіру до державних інституцій та відданість демократичним цінностям. Зміцнення цих аспектів дозволить не тільки ефективно протистояти інформаційному впливу ззовні, але й сприяти розвитку стійкого, відкритого та прозорого суспільства, здатного адаптуватися та реагувати на сучасні виклики.

Так, інструменти та методи впливу в сучасних інформаційних війнах є різноманітними та вимагають від кожної країни розробки індивідуальних стратегій захисту, які б враховували специфіку інформаційного простору, культурні особливості та політичний контекст. Водночас глобальний характер інформаційних потоків потребує зміцнення міжнародної співпраці в цій сфері, спрямованої на захист демократії, прав людини та підтримку вільного обміну інформацією.

Російська інформаційна стратегія

Еволюція російської інформаційної стратегії відображає адаптацію до змін у глобальному інформаційному ландшафті та розвитку новітніх технологій. Значним чинником цієї еволюції є посилення акценту на використанні цифрових інструментів для досягнення стратегічних цілей, зокрема впливу на громадську думку, дезінформацію та кібервійну. Росія вдосконалює свої інформаційні операції, роблячи їх більш цілеспрямованими та прихованими, щоб уникнути прямого протистояння та міжнародних санкцій.

Одним з ключових аспектів сучасної російської інформаційної стратегії є гнучкість та адаптивність методів, що дозволяє ефективно реагувати на зовнішні виклики та контрзаходи. Росія активно використовує такі засоби як соціальні мережі, фейкові новини та інші інструменти кібервпливу, щоб формувати вигідну для себе наративну картину в міжнародному інформаційному просторі.

Особливу увагу в російській інформаційній стратегії приділяється довготривалій підготовці та використанню інформаційних активів, здатних впливати на міжнародну думку та політику, включаючи вплив на виборчі процеси в інших країнах, підтримку проросійських сил та дестабілізацію ситуації в небажаних регіонах.

Завершення еволюції російської інформаційної стратегії ще не настало, і ми можемо очікувати подальшого розвитку та вдосконалення її методів відповідно до змін у глобальному інформаційному просторі та технологічному прогресі. Це вимагає від міжнародної спільноти усвідомлення загрози, яку представляє російська інформаційна стратегія, та розробки ефективних механізмів протидії для захисту демократичних цінностей та інформаційної безпеки. Еволюція доктрин і методів

Базові причини новітньої російської експансії (1991 – 2024)

- 1 Імперські амбіції серед російської влади.** Навіть після завершення Холодної війни, багато хто у російській еліті все ще сприймали свою країну як велику державу, яка має вирішальний вплив на світову сцену. Ця імперська ідея, яка передбачає панування та лідерство, зберігалася у деяких колах еліти навіть під час президентства Бориса Єльцина. Однак, після його відходу з поста президента, групи, що підтримували ідею російської імперії, стали значно впливовішими. Ті, хто не поділяли експансіоністську політику, зазнавали тиску та були змушені або зникнути, або приховувати свої справжні погляди, підлаштовуючись під загальноприйнятий імперський наратив.
 - 2 Колективний ресентимент російського суспільства.** Згідно з соціологічними дослідженнями, у масовій свідомості росіян превалює так званий «веймарський синдром», виражений у ностальгії за часами СРСР, яка рідко коли знижувалася нижче 50%. Починаючи з 2011-2012 років, «м'які форми пропаганди», які до цього включали кіно, телепередачі, літературу, почали активно освоювати «нові медіа», ефективно впроваджуючи ностальгійні наративи через сучасні комунікаційні канали.
 - 3 Економічний фундамент для зовнішньої політики.** Незважаючи на поширену думку про те, що зовнішня експансія є способом компенсації внутрішніх економічних проблем, реальність часто виявляється іншою. Ера постіндустріалізму поклала край часам, коли війни могли «годувати самі себе». В періоди «ресурсного голоду» російська влада зазвичай уникала ескалації конфліктів або намагалася швидко їх припинити. Стратегія послідовної зовнішньої експансії була відновлена після зростання світових цін на нафту та газ, що дозволило перенаправити частину прибутків на зовнішньополітичні амбіції.
-

Вичерпаність традиційних методів ведення війни

Багаторічні військові конфлікти на Кавказі, які Російська Федерація вела зі перемінним успіхом, виразно показали, **що традиційні методи ведення війни зустрічаються з рядом серйозних викликів (подальше актуальне до 2014 року):**

- 1** Подовження збройних конфліктів викликає значне зниження ентузіазму та втомленість в російській громадськості від необхідності подальшого ведення війни.
- 2** Зменшення підтримки серед громадськості веде до падіння популярності уряду.
- 3** Російське населення схильне демонструвати меншу підтримку конфліктам, у яких країна бере участь як агресор.
- 4** Є ризик, що експансійні дії проти будь-якої країни пострадянського простору можуть призвести до прямого протистояння з Західними державами, що, у свою чергу, може спричинити втрату Росією переваги у сфері традиційної військової міці та призвести до тривалого конфлікту.
- 5** З приблизно 2010 року почав формуватися консенсус щодо бажання уникнення конфронтації з Китаєм як з новою силою на міжнародній арені.

Внутрішні та міжнародні ризики, що виникають у контексті зовнішньої експансії, ставали надто великим тягарем, щоб сподіватися на їх вирішення лише за рахунок кон'юнктурних збігів обставин. Така ситуація вимагала глибокого перегляду та оновлення доктринальних підходів до зовнішньої політики та стратегій експансії.

Вимоги до нових доктрин експансії

У рамках новітньої стратегії експансії, Москва визначила кілька ключових вимог до своїх воєнних кампаній, прагнучи змінити звичний хід ведення військових дій.

Першочергово, військові операції мали бути максимально стрімкими та ефективними, уникаючи тривалого затягування, яке могло б спричинити втому в російському суспільстві та падіння популярності державної влади.

Згідно з цією логікою, у випадку неуспішності або негативних наслідків військових дій, відповідальність повинна була бути перекладена на інші сторони - переважно на країну-жертву агресії, треті країни, або на осіб чи структури, які важко пов'язати безпосередньо з РФ.

Основним завданням Росії було уникнення ролі агресора в очах світової спільноти, намагаючись представити себе як жертву зовнішньої агресії, миротворця чи захисника російськомовного населення, що прагне інтеграції з РФ.

У контексті зовнішньополітичної діяльності ключовим завданням стала нейтралізація західних країн через популяризацію проросійських настроїв, посилення існуючих суспільних розколів, підтримку євроскептичних та проросійських сил, корумпування західних політиків, а також акцентування на потенційній загрозі прямого військового зіткнення з РФ.

Відносини з Китаєм вимагають особливої уваги, оскільки неможливість впливати на китайську громадську думку та формувати проросійські настрої зумовлює необхідність узгодження дій Москви з офіційним Пекіном або, принаймні, уникнення будь-яких його заперечень щодо російської експансії.

ДОКТРИНИ РОСІЙСЬКОЇ ЕКСПАНСІЇ

Концепція «русского мира»

У середині 90-х років російськими теоретиками була сформована концепція «русского мира», яка протягом тривалого часу не знаходила відгуку у вищих ешелонах влади. Однак, на зламі століть, у контексті зростання політичної конкуренції та небезпеки втрати контролю для клану Єльцина, ідея «русского мира» отримала нове дихання як засіб надання глибшого значення та «усвідомленості» діям російської влади.

Ця доктрина спирається на кілька основних стовпів: переосмислення радянської спадщини у контексті «русськості», посилення російської національної солідарності, поширення російської мови та культури за кордоном, підтримка російських діаспор і Російської Православної Церкви у світі, а також зміцнення російської ідентичності серед мешканців російськомовних анклавів.

Початково в рамках цієї концепції створювалися культурні центри та установи в інших країнах, що згодом перейшли під опіку ФСБ, особливо після подій в Криму, коли акцент змістився на пропагандистську діяльність, спрямовану на виправдання агресивної політики Росії.

Проте, етноцентричний підхід концепції ускладнив інтеграцію в «русський мир» різноманітних груп населення, включно з російськомовними спільнотами за межами Росії та представниками інтелектуальних колів Заходу, що сприяло російській культурі. З часом концепція «русского мира» втратила свою політичну вагу та перетворилася на домінантно церковний рух в країнах з присутністю Російської Православної Церкви.

Концепція гібридної війни Герасимова

Поширеною є думка про те, що концепція гібридної війни вперше з'явилася в 2013 році з призначенням Валерія Герасимова на посаду голови Генерального штабу РФ. Проте є всі підстави вважати, що її корені простягаються набагато глибше. Окремі аспекти цієї стратегії почали формуватися вже в роки першої хвилі кольорових революцій та у ході другої чеченської війни, коли було випробувано ранні версії гібридних операцій. Це дало змогу військовій еліті, яка оберталась навколо Герасимова, з часом синтезувати існуючі підходи в одну цілісну доктрину, готову до широкого застосування.

Концепція гібридної війни Герасимова передбачає двоетапний підхід. Перший етап охоплює підготовчі дії: виявлення слабких місць противника, формування лояльної інформаційної мережі, дипломатичне та інформаційне втручання. Політична та стратегічна підготовка включає розпалювання невдоволення урядом, розвиток сепаратистських рухів, маніпуляції у ЗМІ, підкуп впливових осіб і мобілізацію ділових та кримінальних кіл. На другому етапі вже задіяно відкрите військове втручання, але з постійним підкріпленням невійськовими методами.

Цей підхід відзначається використанням одночасно військових та невійськових засобів, створенням у супротивника відчуття постійної втрати контролю, швидкістю дій, що не залишає можливостей для опору, та координацією в реальному часі дій різноманітних сил, від спецслужб до найманих формувань.

Проте, концепція не позбавлена недоліків: високий ризик втрати контролю над численними контрагентами, проблеми з оцінкою ефективності на першому, критично важливому етапі, та реальна загроза для держави втратити монополію на використання сили через діяльність парамілітарних формувань, які, зрештою, можуть стати джерелом дестабілізації вже для самого замовника.

Концепція ядерного шантажу

У період початку 2010-х років виникли перші чутки про так звану «концепцію Патрушева», що згодом стала однією з ключових стратегій у військовій доктрині Росії. Припущення, що Микола Патрушев, Секретар Ради Безпеки РФ, запропонував розглядати використання ядерної зброї у локальних конфліктах, набуло офіційного статусу лише у 2020 році з прийняттям «Основ державної політики РФ у сфері ядерного стримування». Ці зміни в доктрині фактично легітимізували можливість застосування ядерної зброї за умов, що вважаються прийнятними для Російської Федерації.

Доктрина Патрушева базується на припущенні, що Росія розуміє значне відставання від країн НАТО у сфері конвенційного озброєння, і що цей дисбаланс не може бути швидко вирівняний. Така ситуація може призвести до поразки РФ у потенційному зіткненні з НАТО або її партнерами, що, в свою чергу, може спонукати до застосування ядерного удару як засобу «конвенційної деескалації через ядерну ескалацію».

Проте, ця концепція супроводжується значними ризиками. Зовнішні ризики полягають в тому, що використання ядерної зброї може спровокувати нову гонку озброєнь і, потенційно, превентивний ядерний удар з боку США, які розглядають можливість точкових ядерних ударів за допомогою боєголовки W76-2 малої потужності для міжконтинентальних балістичних ракет Trident II (D5). Всередині росії, такі плани можуть зустріти рішучий опір серед російської еліти, що ставить під загрозу не лише владу президента, але й його особисту безпеку.

Проте розвиток подій в російсько-українській війні свідчить про те, що ця концепція як мінімум точково застосовується.

Концепція «активної оборони» Герасимова

Концепція «активної оборони» Герасимова, представлена у 2019 році, може бути розглянута як адаптація і розвиток американської стратегії «шок і тремтіння». В основі цієї стратегії лежить застосування потужного одномоментного військового удару, спрямованого на підрих волі супротивника до опору, доповненого ретельно спланованими агентурними діями, що підготовлюють територію країни-жертви до зниження здатності до спротиву.

Ця стратегія надає перевагу не тільки військовому втручання, а й детальній підготовці інформаційного поля, як всередині країни-агресора, так і на міжнародній арені. Однією з ключових задач є представлення дій агресора в легітимному світлі, де він постає як оборонець, змушений діяти в умовах зовнішньої загрози. Таким чином, агресія маскується під самооборону, а країна-жертва демонструється як ініціатор конфлікту.

Концепція також включає використання прогалин у міжнародному праві та дипломатичні диверсії для створення передумов та виправдань для військового втручання, з метою мінімізації міжнародного засудження і збереження обличчя на світовій арені.

Такий підхід вимагає від Росії не тільки військової та технологічної переваги, а й глибокого розуміння психології мас, вміння впливати на громадську думку та здатності вести інформаційну війну, що передбачає контроль над засобами масової інформації, соціальними мережами та іншими каналами поширення інформації.

В другій частині цієї публікації ми поговоримо про деталі рефлексивного керування в контексті російсько-української війни, аналізуючи як стратегії, так і методи, які Росія застосувала проти України, та розглядаючи контрзаходи, розроблені Україною для протидії цим впливам. Через аналіз конкретних випадків інформаційних спецоперацій, читачі отримають унікальне розуміння викликів та можливостей в цій сфері.

Розділ, присвячений впливу на громадську думку, розкриє механізми аналізу та оцінки громадських настроїв та покаже, як інформаційні операції можуть формувати суспільну думку, з демонстрацією прикладів як успішного, так і невдалого використання цих інструментів.

Також ми зосередимось на стратегіях протидії інформаційному впливу, включаючи огляд ефективних методик, значення медіаграмотності та освіти в боротьбі з дезінформацією. Будуть запропоновані рекомендації щодо підвищення інформаційної стійкості та розробки ефективних механізмів протидії дезінформації, з окресленням гнучкого підходу до вирішення цих складних завдань.

РЕФЛЕКСИВНЕ КЕРУВАННЯ В ІНФОРМАЦІЙНИХ СПЕЦОПЕРАЦІЯХ ПІДЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.

Частина I – теоретичний та доктринальний вимір

Автори:

Юрій Гончаренко,
керівник Дослідницько-аналітичної
групи Infolight.UA.

Костянтин Канішев,
провідний аналітик
ГО Фонд сприяння демократії.

Валентин Балагура,
політолог, експерт з суспільно-політичних
питань ГО Фонд сприяння демократії.

Дизайн та верстка:

Дмитро Сапон

INFOlight.ua

UKRAINIAN EXPERTS TALKS

Слухайте нас

Проект реалізується за підтримки

 **Hanns
Seidel
Stiftung**

**ФОНД
СПРИЯННЯ
ДЕМОКРАТІЇ**